

ΤΑ ΑΝΘΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΟΙ περί άνθών γράψαντες αρχαῖοι συγγραφεῖς ὀνόμαζον αὐτὰ γενικῶς στεφανώματα, διότι ἐκαλλιέργουν αὐτὰ πρὸς κατασκευὴν μάλιστα στεφάνων· ἄλλοι πάλιν ἐπραγματεύθησαν περί αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς μελίσσας, σημειοῦντες ἐκεῖνα μάλιστα, ἅτινα ἔδει νὰ φυτεύωσι καὶ πολλαπλασιάζωσι πλησίον τῶν κυψελῶν. Ἄλλ' ὅμως τὰ περί άνθῶν, μύρων καὶ στεφάνων ἔργα τοῦ Μνησιθέου, τοῦ Καλλιμάχου, (1) τοῦ Ἀνδρέου, (2) τοῦ Φιλωνίδου, τοῦ Ἀπολλοδώρου, τοῦ Αἰλίου Ἀσκληπιάδου, τοῦ Claudius Saturninus (3) ἀπώλοντο δυστυχῶς· ἐν τοῖς σωζομένοις δὲ ἔργοις τοῦ ἰκανωτάτου διαδόχου τοῦ ἀριστοτέλους Θεοφράστου τοῦ Ἐρεσίου «Περὶ φυτῶν ἱστορία» καὶ «Αἰτίων φυτικῶν» ὡς καὶ ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου, (4) ἀναφέρονται πλεῖστα ὀνόματα άνθῶν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὁ μέγαν ἀριθμὸν προγενεστέρων ἔργων συμπίλησας, (5) θέον νὰ ληφθῆ ἐνταῦθα ὡς ὀδηγός, διὰ τὸν βουλούμενον βαθεῖαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ λάβῃ γνῶσιν. (6).

(1) Plin. Hist. nat. XXI, 12. (2) Ἀθῆν. XV, σ. 675—676. (3) Tertull de cor mil 7. (4) Plin. Hist. nat. XXI. (5) Βλ. τὸ Index auctorun τοῦ XXI Βιβλίου αὐτοῦ. (6) Περὶ άνθῶν ἐπραγματεύθησαν ὡσαύτως συγγραφεῖς τινες Γεωργικῶν, ὁ Νίκανδρος (οὗ μακρὸν ἀπόσπασμα τοῦ Β' Βιβλίου εὔρηται παρ' Ἀθηναίω XV, σ. 683), ὁ Βιργίλιος, Georg. IV, 125—148, ὁ Κολουμέλας X, 94, 102, 169—177, 255—316. Βλ. ὡσαύτως «Στέφανον Ἐπιγραμμάτων» τοῦ Μελεάγρου καὶ τοῦ Φιλίππου ἐν τῇ Παλ. Ἀνθολογίᾳ κεφ. IV, προσίμιον. Ἀθῆν. XV, σ. 680—685; Παλλάδιον, III, 21; Γεωπ. Πολυδ. Α', 229; ΣΤ'.

Ἐπὶ πολὺ, λέγει ὁ Πλίνιος, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργουν εἰς τὰς πρασιάς αὐτῶν ἕτερα ἄνθη ἄλλ' ἢ ῥόδα καὶ ἴα. (Plin. hist nat. XXI, 14). Τὰ ἄνθη δὲ, ἅτινα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἠγάπων περισσότερον, ἀπαιθμούνται παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπομένῃ τάξει, ἥτις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν, εἶναι καὶ ἡ προτιμητέα: ῥόδον, λείριον, ἴον.

Τὸ ῥόδον (7) πιθανῶς ἔλκον τὴν καταγωγὴν ἐκ Περσίας, εἰσῆχθη ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ Ὀμήρου, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν χωρίων:

☞ «ἤματα καὶ νύκτας, ῥοδόεντι δὲ χριεῖν ἐλαίῳ» (Ἰλ. Ψ', 186)

☞ «Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως» (Ὀδ. Ρ', 1)

ἅτινα ἀποδεικνύουσι ὅτι ἡ ῥοδωνιά ἐκαλλιεργήθη ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν ἤδη (A. Gell, XIV, 6. 3), ἢ μικρὸν μετ' αὐτόν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ εἰς Δήμητραν Ὀμηρικοῦ ὕμνου:

«ἄνθεά τ' αἰνυμένην, ῥόδα καὶ κρόκον ἠδ' ἴα καλὰ»

ἐκ τινος ἐπιθαλμίου τῆς Σαπφοῦς,

«Οἶαν τὸν ὑάκινθον ἐν ὄρεσι ποιμένες ἄνδρες

«πόσοι καταστείβοισι, χάμαι δέ τε πόρφυρον ἄνθος»

ἥτις ὑπερηγάπα τὰ ῥόδα παραβάλλουσα ταῦτα κατὰ τὸν Φιλόστρατον (Ἐπιστ. 73) πρὸς ὠραίας παρθένους:

«Ἡ Σαπφὴ τοῦ ῥόδου ἐρᾷ, καὶ στεφανοῖ αὐτὸ ἀεὶ τι ἐγκωμίῳ, τὰς καλὰς τῶν παρθένων ἐκείνῳ ὁμοιοῦσα»

πρὸς τοὺς γυμνοὺς βραχιόνας τῶν χαρίτων, καὶ θεωροῦσα αὐτὸ ὡς σύμβολον τοῦ ἔρωτος: ἐκ τοῦ Ἀρχιλόχου (ἀπ. 13):

«Ἐχουσα θαλλὸν μυρσίνης ἐτέρπετο

«ῥοδῆς τε καλὸν ἄνθος, ἡ δὲ οἱ κόμη

«ὧμούς κατεσκίαζε καὶ μετάφρενα»

τοῦ Ἀνακρέοντος (ἀπ. 83):

106, ὡς καὶ τὰ συγγράματα τῶν Lenz, Billerbeck καὶ Fraas. (7) Τὸ τελειότατον περὶ ῥόδου σύγγραμμα εἶναι τὸ τοῦ Ch. Joret «la rose dans l' antiquité et au moyen âge» Paris 1882.

«Στεφάνους ὁ δ' ἀνὴρ τρεῖς ἕκαστος εἶχεν,
 «τοὺς μὲν ῥοδίους, τὸν δὲ Ναυκρατίτην»

τοῦ Πινδάρου (ἀπ. 45):

« ῥόδα τε κόμαισι μίγνυται »

τοῦ Β' Βιβλίου τῶν Γεωργικῶν τοῦ Νικάνδρου παρ' Ἀθηναίῳ (XV, σ. 683 Β), ἐν ᾧ καταλέγων τὰ στεφανωτικά ἄνθη, πολλὰ περὶ τῶν Ἰάδων νυμφῶν καὶ τῶν ῥόδων λέγει, καὶ τῆς κάτωθι παραδόσεως τῆς ἀναφερομένης ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VIII, 138), καθ' ἣν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Βερμίου ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπῆρχον οἱ κῆποι οἱ λεγόμενοι «εἶναι Μίδεω τοῦ Γορδίου, ἐν τοῖσι φύεται αὐτόματα ῥόδα, ἐν ἕκαστον ἔχον ἐξήκοντα φύλλα, ὁμοῦ τε ὑπερφέροντα τῶν ἄλλων».

Δὲν δύναται τις νὰ ὀρίσῃ ἐπακριβῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰδῶν ἅτινα ἐγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι οὐδὲ νὰ καταλήξῃ εἰς ἀκριβεῖς ταυτισμοὺς, διότι λίαν ἀτελεῖς εἶναι αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀπαντῶσαι περιγραφαί.

Παρὰ Θεοφράστῳ ἀναφέρονται (περὶ φυτῶν ἱστορία VI, 6, 4; Πλιν. Φυσ. Ἰστ. XXI, 17) ῥόδα πεντάφυλλα, δωδεκάφυλλα, εἰκοσίφυλλα «τὰ ἔτει πολλῶ πλείον ὑπεραίροντα τούτων· ἓνα γὰρ εἶναι φασὶν ἃ καὶ καλοῦσιν ἑκατοντάφυλλα» καὶ τὰ λευκά. (Or. Ars. amor. III. 182. Pl. H. nat XXI, 16). Ἐφ' ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄλλων διαφωνοῦσι. Δύναται τις ὁμοῦ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐγνώριζον ἢ μικρὸν ἀριθμὸν ῥόδων, σοφοὶ τινες μάλιστα λέγουσι, τέσσαρα ἢ πέντε. Ὁ Θεόφραστος (Φυτ. ἱστ. 7', 6, 3) ἐξυμνεῖ διὰ τὸ κάλλος αὐτῶν τὰ ῥόδα τῶν Φιλίππων, ἅτινα «λαμβάνοντες ἐκ τοῦ Παγγαίου φυτεῦουσιν» καὶ ἅτινα «οὐκ εὖσμα οὐδὲ μεγάλα τοῖς μεγέθεσιν» διὰ δὲ τὴν ὀσμὴν αὐτῶν τὰ τῆς Κυρήνης «διὸ καὶ τὸ μύρον ἡδιστον» Ὁ Νικάνδρος, (ἐ. ἀ) τὴν πρώτην ὡσαύτως παρέχει θέσιν εἰς τὰ ῥόδα τῆς Μακεδονίας, μετὰ

δὲ ταῦτα εἰς τὰ τῆς Νισαίας (Μεγαρίς), τῆς Φασήλιδος (Λυκία) καὶ τῆς Μαγνησίας (Καρία):

«Πρῶτα μὲν ὠδονίηθε Μίδης ἄπερ Ἄσιδος ἀρχὴν
 «λείπων ἐν κληροῖσιν ἀνέτρεφεν Ἡμαθίοισιν
 «αἰὲν ἐς ἐξήκοντα περίεξ κομῶντα πετήλοις
 «Δευτέρα Νισαίης Μεγαρήιδος. Οὐδὲ Φάσηλις,
 «οὐδ' αὐτὴ λεύκοφρον ἀγασσαμένης ἐπιμεμφής,
 «ληθαίου Μάγνητος ἐφ' ὕδασι εὐθαλέουσα».

ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Πλινίου, Ch. nat. XXI, 16—12) ἡ καλλιέργεια αὕτη ἐπεξετάθη ἔτι εἰς Ἀλάβανδα τῆς Καρίας, Τραχίνα τῆς Θεσσαλίας, Μίλητον καὶ Καμπανίαν καὶ Πρένεστον τοῦ Λατίου. Ἡδύνατό τις εὐκόλως ν' αὐξήσῃ τὸν κατάλογον τοῦτον προσθέτων εἰς τὰς τῶν φυσιογράφων μαρτυρίας, τὰς μαρτυρίας ἐτέρων συγγραφέων, μάλιστα δὲ ποιητῶν, (Martial, IX, 60; Joret, ἐ. ἀ. σ. 30—35) ἐξ ὧν θὰ ἴδωμεν ὅτι ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς ἀπωτάτας ἐπαρχίας τὸ ῥόδον εἶχε διαδοθῆ καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν ἀνθέων. Ἐν Σάμῳ, κατὰ τὸν Ἀθήναιον (XIV σ. 654) «ῥόδα δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐγένοντο» ἐν Ποσειδωνία δὲ Paestum, κατὰ τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Ὀβίδιον (Virg. Georg. IV, 11; Ov. Met XV, 708) κατώρθωσαν ὥστε δις ὡσαύτως τοῦ ἔτους ν' ἀνθῶσιν αἱ ῥοδωνιαί. Διὰ τῆς ἐν θερμοκηπίοις καλλιέργειας εἶχον ῥόδα ἐν πλήρει χειμῶνι, καθ' ἃ βεβαιῶν ὁ Λουκιανὸς (Νιγρῖνος, 31) ἀναφέρειν: «τοὺς μέσου χειμῶνος ἐμπιπλαμένους ῥόδων καὶ τὸ σπάνιον αὐτῶν καὶ παρὰ καιρὸν ἀγαπῶντας» (1).

Αἱ *rosae festinatae* (Mart. XIII, 127) αὗται ἢ *praecoces* ἦσαν διὰ τὴν νέαν Καρχηδόνα τῆς Ἰσπανίας, τὴν νῦν Καρθαγένην, καθ' ἃ λέγει ὁ Πλίνιος (h. nat. XXI, 19) σπουδαία προσόδου πηγὴ. Ἡ Αἴγυπτος, ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πτολεμαίου γνωρίσασα τὰ ῥόδα, ἐκαλλιέργει αὐτὰ λίαν ἐπιτυχῶς, ὥστε καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἔπεμπε

(1) Sen. Epist. 122, 8; Mart. IV, 22, 5; Macrobi. Sat. VII, 5, 32.

τοιαῦτα εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ἐπὶ Διομητιανοῦ, οἱ τοῦ Λα-
 τίου ἀνθοκόμοι ἱκανὰς ἐποιήσαντο προόδους, ὅπως μὴ ἔχω-
 σιν ἀνάγκην τῶν τοιούτων ἀποστολῶν, ὁ δὲ Μαρτιάλιος
 (VI, 80) βεβαιῶν, ὅτι καὶ ἐντεῦθεν ἠδύναντο νὰ προμη-
 θεύωνται εἰς τὴν Αἴγυπτον *rosae hibernae*. Μεταξὺ τῶν
 μαῶλλον φιλανθῶν ἀναφέρονται ὁ Οὐήρρῆς (Verres), ὁ Αἰ-
 λιος Οὐῆρος (Aelius Verus), ὁ Ἑλιογάβαλος, ὁ Γαλλι-
 νός, καὶ ὁ Καρῖνος. (Cic. verr. V, 11, 27; Hist. aug.
 Ver. 5; Hel, 9, 11, Gallen, 16; Car. 17). Ἄξιον
 παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν δύο αὐτοῦ
 ἐπαύλεων, ὁ Πλίνιος (Epist. v, 6, 34) οὐδὲν ἕτερον ἄν-
 θος πλὴν ῥόδων ἀναφέρει. Δὲν ἐχρησιμοποίησε δ' αὐτὰ
 μόνον πρὸς κατασκευὴν στεφάνων (*coronae*) ἢ ὀρμαθῶν
 (*serta*). Ἐν τοῖς συμποσίοις, κατὰ τὸν Ὀβίδιον (Fast. v.
 336) καὶ τὸν Ἀθήναιον (XII, σ. 541) ἀπεφύλλιζον αὐτὰ ἐπὶ
 τῶν τραπεζῶν ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς ἔπραξε Διονύσιος ὁ
 Διονυσίου «στρώσας οἶκον τῶν ἐν τῇ πόλει τὸν μέγιστον
 ἐρπύλλοις καὶ ῥόδοις», κατὰ δὲ τὸν Κικέρωνα (Verr. v,
 10, 11; Hist. aug. ε. ἀ.) οἱ φιλήδονοι ἔρριπτον ῥόδα
 ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ τῶν φορείων αὐτῶν, ὡς καὶ κατὰ
 τὴν διάβασιν τῶν πομπῶν, ὡς λέγει ὁ Τάκιτος (Hist. II.
 70). Ἐκαστον ἔτος, ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ἰουνίου,
 ἐτέλουν πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν, τὴν ἑορτὴν τῶν ῥόδων,
 τὸν ῥοδισμόν, *rosalia*, ὡς ἐκάλουν τὰς ἐτησίαις θοίνας,
 κληθεῖσαν οὕτω διότι ἐκάστη οἰκογένεια ἔρριπτε ῥόδα ἐπὶ
 τῶν τάφων ἐκείνων οὓς ἀπώλεσεν (1). Ἰδιῶταί τινες μάλι-
 στα, κατὰ τὰς ἐν τῷ Corpus, inscript. lat. v, 2176,
 7454 ἐπιγραφάς, κληροδοτοῦντες τοὺς κήπους αὐτῶν, ἀπή-
 τουν ῥητῶς παρὰ τοῦ κληρονόμου ὅπως ἐτησίως ἀποτίη
 τὸν φόρον τοῦτον εἰς τὴν κόνιν αὐτῶν. Τὴν συνήθειαν ταύ-
 την τοῦ στέφειν τοὺς νεκροὺς διὰ στεφάνων ἐξ ἀνθῶν καὶ
 φύλλων εἰσήγαγον πρῶτοι οἱ Ἕλληνες.

(1) Ἐκ τούτων τὰ παρ' ἡμῖν ῥουσάλια, ἡ νεκρῶν ἑορτὴ κατὰ τὸ θέρος.

«ὅς ἂν νεκρὸν τὸν δ' ἢ καταστέφων ἀλῶ» (Εὐριπ. Φοί-
 νισ. 1632) τούτους δ' ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐν
 Ἑλλάδι οἱ τοιοῦτοι πένθιμοι στέφανοι ἦσαν ἐκ σελίνου,
 «τὸ γὰρ σέλινον πένθεισι προσήκει» λέγει ὁ Σουΐδας, ὁ δὲ
 Πλούταρχος ἐν Βίῳ Τιμολέοντος (26) «ὅτι τὰ μνήματα
 τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ πα-
 ροιμῖα τις ἐκ τούτου γέγονε, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖ-
 σθαι [τοῦτον τοῦ] σελίνου». Καὶ οἱ γαμήλιοι στέφανοι
 ἦσαν κατὰ τὸν Βίωνα (εἰδύλ. Α' 88), ἐλληνικῆς κατα-
 γωγῆς. Τὰ πρὸς κατασκευὴν αὐτῆς ἄνθη συνέλεγεν αὐτῇ
 ἡ νύμφη, οἷοτι ἀπαίσιον ἐθεωρεῖτο ν' ἀγοράζωσιν αὐτά.

Τὸ ῥόδον ἦτο ὡσαύτως κοινῆς χρήσεως ἐν τοῖς μυρο-
 πωλείοις (*unguentum*) καὶ τοῖς φαρμακείοις (*medica-
 mentum*), ἐξ αὐτῶν δὲ κατὰ τὸν Πλίνιον (H. n. XXI,
 121-125; XXIII, 102) καὶ τὸν Σουητώσιον (Ner. 7),
 κατεσκευάζον ποτά, σακχαρόπηκτα, τραγήματα, κατὰ δὲ
 τὸν Ἀθήναιον (IX, σ. 406) καὶ φαγητὸν Ῥοδωνίαν κα-
 λούμενον, οὗ ἰδοῦ ἡ συνταγή: «Ῥόδα τὰ εὐοσμώτατα ἐν
 ἰγῶν τριψας, ἐπέβαλον ἐγκεφάλους ὀρνίθων τε καὶ χοίρων
 ἐφθούς, σφόδρα ἐξινιασθέντας, καὶ τῶν ὠν τὰ χρυσᾶ, μεθ'
 ἃ ἔλαιον, γάρον, πέπερι, οἶνον. Καὶ ταῦτα, διατρίψας ἐπι-
 μελῶς, ἐνέβαλον εἰς λοπάδα καινὴν, ἀπαλὸν καὶ συνεχῆς
 διδοῦς τὸ πῦρ».

Τούτων ἕνεκα ῥοδωνιά (ῥοδοεσσών, *rosetum*) καλῶς συν-
 τηρουμένη, ἀπέφερεν ἄριστον εἰσόδημα. Τὸ ῥόδον, ἄνθος
 τῆς Ἀφροδίτης, συχνάκις εἰκονίζεται ἐπὶ τῶν μνημείων
 τῆς τέχνης μέσω στεφάνων καὶ ὄρμων (Joret. ἐ. ἀ. σ.
 113; Mittheil, 1888, σ. 48).

Οἱ Ῥόδιοι, πεπεισμένοι ὅτι τ' ὄνομα τῆς νήσου αὐτῶν
 προήρχετο ἐκ τοῦ ῥόδου, ἀπετύπωσαν ἐπὶ τῶν νομισμάτων
 αὐτῶν εἰκόνα ῥόδου. (Imhof-Blumer καὶ O. Keller, Thien
 n. Pflanzbilder auf münzen d. Kl. alt. Leipsig. 1889,
 π. X. 7), ὁ δὲ Barclay V. Head (ἱστορ. τῶν νομισμ.

μετ. I. N. Σβορώνου, τόμ. Β', σ. 179) λέγει: « Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ἀνήγον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν εἰς τὸν Ἥλιον, εἰς ὃν πράγματι ἦτο ἀφιερωμένη ὀλόκληρος ἡ νῆσος, ἡ κεφαλή τοῦ θεοῦ Ἥλιου καὶ τὸ ἔμβλημα αὐτοῦ, τὸ ῥόδον, ἐξελέγησαν φυσικῶς ὡς οἱ νομισματικοὶ τύποι τῆς νέας πρωτεύουσας».

Τὸ λείριον καὶ τὸ ἶον ἔσχον τὴν αὐτὴν καὶ τὸ ῥόδον ἱστορίαν. Τὸ λείριον⁽¹⁾ ἦτο ἀφιερωμένον τῇ Ἥρα, (ἀνθεῖα Ἥρα, Πausan. Β. 22, 1; 17, 2) ὡς γεννηθέν, καθ' ἃ ἔλεγον, ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς Θεᾶς ταύτης. Πλὴν ἄλλων χρήσεων ἐχρησίμευε πρὸς κατασκευὴν εὐόσμου ἐλαίου καλουμένου λειρίνου (*oleum lilinum* ἢ *lirinum*)· ἐκαλλιέργουν δ' αὐτὰ ὅτε μὲν χωριστὰ ἐν κρινωνιαῖς, (*lilieta*) ὅτε δὲ ὡς λέγει ὁ Πλίνιος (H. n. XXI 22-27) μετὰ ῥόδων ἐν ῥοδωνιαῖς. Ἐπίτινος στατῆρος τῆς Λευκάδος, εἰκονίζεται καθαρῶτατα λείριον ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀθηνᾶς. (Imhof-Blumer, π.Χ. 33. περὶ τοῦ λειρίου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ, βλ. arch. Zeit. XIX (1861), σ. 199; XXXII, (1875), σ. 96).

Τὸ ἶον παρὰ Ῥωμαίοις σπουδαίαν κατεῖχε θέσιν ἐν τῇ κατ' οἶκον λατρείᾳ. Ὑπῆρχον ἡμέραι τοῦ ἔτους (*dies violae*), καθ' ἃς μεταβαίνοντες ἔρριπτον ἱα ἐπὶ τῶν τάφων⁽²⁾. Τὸ ἶον ἐκαλλιεργεῖτο ἀφθόνως, ἴσως μάλιστα πολὺ πλεόν ἢ σήμερον· πρασιὰ ἶων ἐκαλεῖτο ἰωνιά (*violarium*)· ὑπὸ τ' ὄνομα δὲ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι περιελάμβανον τὸ λευκίον (*viola alba*), τὴν κάλχην (*viola lutea*) καὶ τὸ φλόγιον.

Τὸ ῥόδον, τὸ λείριον καὶ τὸ ἶον ἦσαν τὰ τρία εὐγενῆ τῆς ἀρχαιότητος ἄνθη. Μεταξὺ ὅμως τῶν ἐν τοῖς κήποις καλλιεργουμένων ἀνθῶν, ἕξεν ν' ἀναφέρωμεν τὸν νάρκισ-

(1) Ὁμ. Ἰλ. Γ', 152, Ν', 830; Ὑμ. Ὁμ. εἰς Δήμητρα 427; Ἡσιόδ. Θεογ. 41. (2) Corb. insc. lat. v, 2072, 4489, 5272, VI, 9626, 10239, 1048.

σεν, τὴν ἀνεμώνην, τὸ ξιφίον (*gladiolus*), τὴν ἴριδα, τὸν μήκωνα (*papaver*), τὸν ἀμάραντον, τὸν ἐλίχρυσον ἢ χρυσάνθεμον, τὴν ἱεροβοτανικὴν (*verbena*), τὸν ὑάκινθον, ὅστις δὲν ἦτο ὁ ἡμέτερος ὑάκινθος, ἀλλ' εἶδος τι ἴριδος, κτλ. Τὸ μόνον ἄνθος, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐνεκλιμάτισαν, ἦτο κρόκος ὁ ἀνατολικὸς (*crocus-sativus* L). συχνότερον ὅμως, ὅταν τ' ἀρχαῖα κείμενα ἀναφέρωσι τὸν κρόκον, πρόκειται περὶ τοῦ ἑαρινοῦ κρόκου (*crocus veruus* L), διότι ἄλλως, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὸν ἀνατολικὸν κρόκον, ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ ξενικοῦ φυτοῦ ἰδίου τῇ Ἀσίᾳ, ὃν εἰργάζοντο διὰ τῶν ὑφασμάτων βαφήν. (1).

Ὁ Θεόφραστος (Περὶ Φυτ. ἰς Ζ' 8, 3) διακρίνει καθαρῶς τὰ δύο φυτὰ ὑπὸ τ' ὄνομα κρόκος ὀρεινὸς καὶ κρόκος ἡμερος, ὧν ὁ πρῶτος ἄοσμος, ὁ δὲ εὐοσμώτατος. Ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἐγκλιμάτισει τὸν ἀνατολικὸν κρόκον ἐν Κυρῆνῃ ὅπου καὶ ἠὺδοκίμησε, ὡσαύτως ἠὺδοκίμησε κατὰ τὸν Πλίνιον (H. n. XXI, 31) καὶ ἐν Σικελίᾳ, μετρίως ὅμως ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Ἑλλάσσων Ἀσία, μάλιστα δὲ τὸ ἐν Κιλικίᾳ ὄρος Κώρυκος, παρέμεινε πάντοτε τὸ σπουδαιότατον τῆς καλλιεργείας ταύτης κέντρον. (Lucr., 11, 416; *virg. Geor.* I, 56).

Ἐν συνόψει ἡ χλωρίς τῶν ἀρχαίων φαίνεται πτωχότητι συγκρινομένη πρὸς τὴν ἡμετέραν. Καίτοι ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν καλλιεργουμένων εἰδῶν ἦτο λίαν περιορισμένος, τὸ ἐμπόριον τῶν ἀνθῶν ἦτο ἱκανῶς προσοδοφόρον, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης καταναλώσεως αὐτῶν, οἱ δ' ἀνθοπωλαὶ δὲν ἐπήρκειν πάντοτε εἰς τὰς γενομένας αἰτήσεις, ἐπὶ

(1) Ὁμ. Ἰλ. XIV, 347; Ὑμ. εἰς Δῆμ. 6, 177, 425; Ὑμ. εἰς Πᾶνα, 25, Δίσχ. Πέρσαι, 657; Ἀγαμ. 239; Σοφοκλ. Οἶδ. ἐπὶ Κολ. 681; Εὐριπ. Ἐκ. 466; Ἰων. 887, Φοίνισ. 1491; Πινδαρ. Πυθιον. VI, 232; Νέμ. I, 37; Ἀλκμ. ἀπ. 85; Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 1044; Μόσχ. I. 68; *Virg Aen* L, 648; IX 614; *On. Ars. Am.* I, 530; Στρ. XIV 6, 5.

αυτοκρατορίας δὲ ἡ Ἀλεξάνδρεια κατὰ τὸν Μαρτιάλιον
(VI, 80) καὶ αἱ Ἰνδῖαι κατὰ τὸν (h. n. XXI, 47),
ἀπέστελλον πολλὰ εἰς Ῥώμην.

ΑΔ. ΚΑΡΑΛΗΣ

ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Λαιοπέλεκτη χαριτωμένη λύρα,
Ποῦ χύνεις ἄδολο τραγοῦδι τρυφερό,
Σοῦ πρέπει ἀσύγκριτη βασιλικὴ πορφύρα
Καὶ στέμμα ὀλόχρυσο πανώρηο, λαμπερό.

Τὴν ὀλοζόντανη πεντάγλυκη λαλιά Σου
Ρωμηοὶ κι' ἀλλόφυλοι θερμὰ τὴ συμπαθοῦν
Καὶ νεῖοι μουσόθρεφτοι τὸ ἀγνὸ κελάρυσμά Σου
Μὲ δίψα λαίμαργη ν' ἀκοῦνε λαχταροῦν.

Ἡ ἀδασκάλευτη τρανή Σου μελωδία
Χαϊδεμένα ἀθέλητα τερπνὰ τὴν ἀκοή,
Ὡσὰν τὸν ζέφυρο ποῦ ἀπλώνει μ' ἁρμονία
Στὰ τρυφερόκλαδα τὴν ἡμερη πνοή.

Οἱ μεγάλοχαροι λαόπλαστοί Σου φλόγγοι
Πότε σὰ ξέμακρο τραγοῦδι σιγοσβουῶν,
Καὶ πότε ἀνήμερα σὰ ῥημαγμένοι λόγγοι
Ἀπὸ τὸν ἄνεμο, βραχνὰ λυσσομανοῦν.

Ἡ φύσι τέντωσε τὲς κόρδες Σου καὶ ἡ Μοῖρα
Ἡ ἀνυπόταχτη δὲν σβύνει τὸ γραφτό !
Στολίδι Σοῦ ὄρισε Βασιλικὴ πορφύρα
Καὶ στέμμα ὀλόχρυσο, πανώρηο, ζηλευτό.

Ἐν Ὁδησσῷ.

ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ